

تعليق اراده در آستانه‌ی بیداری: تحليل زیبایی‌شناختی تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» اثر کاراواجو در پرتو نظریه‌ی تأمل بی‌اراده‌ی شوپنهاور

علیرضا عزیزی

۱. گروه آموزشی پژوهش هنر، دانشکده هنر، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران. (نویسنده
مسئول)
alirezaazizi@neyshabur.ac.ir

ابوالفضل دهقانی‌زاده

۲. گروه آموزشی فلسفه هنر، دانشکده هنر، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران.
abolfazldehghanizadeh1380@gmail.com

هاشم حسینی

۳. دانشیار گروه آموزشی پژوهش هنر و هنر اسلامی، دانشکده هنر، دانشگاه نیشابور،
نیشابور، ایران
abolfazldehghanizadeh1380@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۸/۳۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۵/۰۴/۲۱
صفحه ۶۵-۴۷

چکیده

بیان مسئله: در نظریه‌ی زیبایی‌شناسی آرتور شوپنهاور، «تعليق اراده» شرط بنیادی تجربه‌ی زیبایی و ادراک ناب است. بااین‌حال، نسبت میان این مفهوم فلسفی و ساختار دیداری هنر باروک کمتر در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای بررسی شده است. تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» اثر کاراواجو یکی از نمونه‌های برجسته‌ای است که در آن لحظه‌ی بیداری و آگاهی در بطن یک صحنه‌ی ایستای بصری بازگامی می‌شود؛ لحظه‌ای که می‌تواند با مفهوم «تأمل بی‌اراده» نزد شوپنهاور هم‌تراز شود.

هدف پژوهش: این پژوهش در پی آن است که امکان انطباق مفاهیم «اراده»، «بازنمود» و «شناخت ناب» در فلسفه‌ی آرتور شوپنهاور را با شیوه‌ی سازمان‌دهی عناصر تجسمی و بصری در تابلوی دفن مسیح اثر کاراواجو بررسی کند؛ عناصری که از طریق نورپردازی، القای سکون و ترکیب‌بندی پیکره‌ها، فرآیند گذار از ادراک اراده‌مند به تأمل ناب زیباشناختی را تجسم می‌بخشند.

سؤال پژوهش: مسئله‌ی اصلی این است که تجربه‌ی بیداری و آگاهی در تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» چگونه و از چه مسیرهایی می‌تواند بر اساس نظریه‌ی «تأمل بی‌اراده» شوپنهاور تفسیر شود؟

روش پژوهش: این پژوهش با روش کیفی و رویکرد تحلیل تطبیقی انجام شده است. داده‌ها از طریق مطالعه‌ی کتابخانه‌ای، بررسی منابع فلسفی و تاریخی، و تحلیل بصری اثر گردآوری شده‌اند. انتخاب اثر به‌صورت نمونه‌ی موردی هدفمند صورت گرفته است و تحلیل نهایی بر مبنای تطبیق عناصر بصری با مفاهیم نظری شوپنهاور انجام شده است.

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد که کاراواجو با سازمان‌دهی دقیق نور مورب، ایجاد تضاد میان تاریکی و روشنایی، و حذف حرکت روایی، شرایطی برای ادراک غیرارادی فراهم می‌کند. نور در اثر همچون عامل آگاهی عمل کرده، سکون بدن‌ها وضعیت تعلیق اراده را مجسم می‌سازد و مسیر نگاه شخصیت‌ها فرایند گذار از ادراک حسی به شناخت ناب را نشان می‌دهد. این تطبیق بیانگر آن است که «فراخوانی قدیس متیو» را می‌توان نمونه‌ای از تحقق دیداری نظریه‌ی زیبایی‌شناسی شوپنهاور دانست؛ جایی که تجربه‌ی زیبایی معادل رهایی موقتی از اراده و دستیابی به مشاهده‌ی ناب است.

واژگان کلیدی: زیبایی‌شناسی، آرتور شوپنهاور، کاراواجو، بازگامی، تعلیق، قدیس متیو

Suspended Will on the Threshold of Awakening: (An Aesthetic Analysis of Caravaggio's The Calling of Saint Matthew in Light of Schopenhauer's Theory of Involuntary Contemplation)

Alireza Azizi

1. Department of Art Research, Faculty of Art, Neyshabur University, Neyshabur, Iran.
(Corresponding Author)

Abolfazl Dehghanizadeh

2. Department of Philosophy of Art, Faculty of Art, Neyshabur University, Neyshabur, Iran.

Hashem Hosseini

3. Associate Professor, Department of Art Research and Islamic Art, Faculty of Art, Neyshabur University, Neyshabur, Iran.

Received: 21/11/2025

Accepted: 11/07/2026

Page 47-74

Problem Statement: Aesthetic analysis of artworks, particularly when approached through philosophical theories, provides a means of accessing deeper layers of artistic perception and experience. Among the major philosophical frameworks concerned with aesthetic experience, Arthur Schopenhauer's philosophy occupies a significant position. For Schopenhauer, aesthetic experience occurs when the individual temporarily withdraws from the dominance of desire, utility, and personal willing and enters a state of pure perception. Consciousness thereby moves beyond everyday cognition: the world is no longer encountered as an object to be possessed or acted upon, but as something available for contemplation.

Baroque painting, and particularly the work of Caravaggio, offers a distinctive capacity for representing moments of suspension, hesitation, and inner awakening. His dramatic contrasts between light and darkness, concentration on an unfinished moment of action, elimination of superfluous detail, and emphasis on the psychological presence of figures engage the viewer in more than a visual narrative. They create a perceptual and contemplative encounter. Caravaggio's *The Calling of Saint Matthew* is among the most prominent examples in which a moment of altered consciousness and the transition from material preoccupation toward inner awakening are articulated through visual language. The significance of the present study lies in examining the relationship between the visual structure of the painting and Schopenhauer's aesthetic concepts, particularly the manner in which light, stillness, and composition can generate a contemplative mode of perception. The central question is therefore how the experience of awakening and consciousness in *The Calling of Saint Matthew* can be interpreted through Schopenhauer's theory of involuntary contemplation, and what relationship exists between the visual elements of the work and the concept of "pure cognition."

The study adopts a qualitative and analytical approach based on a comparative consideration of aesthetic philosophy and visual analysis. The organization of light, the arrangement of figures, narrative stillness, and the direction of visual perception in Caravaggio's painting are examined in order to clarify how a contemplative experience emerges in the encounter with the work.

The purpose is to offer an interdisciplinary reading of the relationship between philosophy of art and Baroque painting, demonstrating how concepts such as the “suspension of will” and “contemplative perception” can become manifest through visual language and elevate aesthetic experience beyond immediate sensation toward a perceptual and philosophical level.

Research Objective

This study seeks to examine the applicability of Schopenhauer’s concepts of “will,” “representation,” and “pure cognition” to the organization of visual and formal elements in Caravaggio’s *The Entombment of Christ*, particularly those through which lighting, the evocation of stillness, and the arrangement of figures visualize the transition from will-directed perception to pure aesthetic contemplation.

Research Question

How, and through what means, can the experience of awakening and consciousness in *The Calling of Saint Matthew* be interpreted according to Schopenhauer’s theory of “involuntary contemplation”?

Research Methodology

The research is qualitative and analytical-explanatory in nature and adopts an interdisciplinary approach situated at the intersection of philosophy and art. The data were collected through library research and visual analysis. The sources include Arthur Schopenhauer’s philosophical writings, studies concerning aesthetic theory, and art-historical scholarship on Caravaggio. Analytical note-taking, direct observation of the artwork, and the comparison of theoretical concepts with visual components were employed as the principal instruments of data collection.

The Calling of Saint Matthew was purposively selected as the case study because its visual structure offers substantial potential for relating the aesthetic concepts developed in Schopenhauer’s philosophy to pictorial organization. The data were analyzed through a comparative-interpretive method, whereby philosophical concepts such as the “suspension of will” and “pure cognition” were compared with and interpreted through visual elements including light, composition, and stillness.

Conclusion

The examination of Schopenhauer’s philosophical

foundations alongside the visual structure of the painting demonstrates that central concepts of his system—including the distinction between will and representation, the suspension of will, and the pure perception of Ideas—can be meaningfully related to the formal and compositional elements of the work. The findings indicate that Caravaggio’s spatial and luminous organization embodies principles comparable to the mechanism of aesthetic experience described in Schopenhauer’s philosophy.

The contrast between the two luminous halves of the scene and the concentration of the beam of light upon Matthew’s face can, at a structural level, be understood as corresponding to the movement of consciousness from a state governed by will toward a condition of pure awareness. The suppression of narrative movement and the predominance of stillness detach time from ordinary causal succession and create the conditions for an immediate apprehension of the phenomenon. The viewer is consequently positioned not merely as an observer of a narrative but as a perceiving subject who participates in the process of cognition.

The principal research question concerned how the experience of awakening in Caravaggio’s painting could be analyzed through the theory of involuntary contemplation. The findings indicate that this experience is produced through the interaction of the lighting system, composition, and stillness of the scene. The visual structure enables the mind to move from desire and willing toward a mode of pure observation. In this sense, the painting operates as an aesthetic model whose visual organization parallels the process of perception articulated in Schopenhauer’s theory. Accordingly, *The Calling of Saint Matthew* may be regarded as an instance of a theoretical correspondence between Schopenhauerian aesthetics and the visual language of Baroque art. Within the painting, the philosophical notions of the “suspension of will” and “pure perception” are realized not merely at the conceptual or symbolic level, but within the organization of the image itself.

Keywords

Aesthetics; Arthur Schopenhauer; Caravaggio; Representation; Suspension; Saint Matthew

References

Augustine. (1991). *Confessions* (A. Zarrinkoub,

Trans.). Tehran: Scientific and Cultural Publications.

Augustine. (2010). Confessions (A. Khosropanah, Trans.). Tehran: Scientific and Cultural Publications.

Ayatollahi, H. A. (1998). Theoretical foundations of visual arts. Tehran: SAMT Publications.

Azizi, A. (2025). Aesthetics: A review of foundations and concepts. Mashhad: Rangin Ketab Publications.

Azizi, A., & Dehghanizadeh, A. (2025). Suspension of the will in contemplating suffering: An aesthetic analysis of Caravaggio's The Entombment of Christ based on Schopenhauer's theory of involuntary contemplation. *Scientific Quarterly of Art and Aesthetic Studies*, 5(15), 10–27.

Dabbagh, S. (2018). In the sphere of the world: Essays in philosophy and art. Tehran: Serat Publications.

Gash, J. (2003). Caravaggio. London: Chaucer Press.

Gombrich, E. H. (1995). The story of art. London: Phaidon Press.

James, W. (1991). Christian mysticism and religious experience (D. Ashouri, Trans.). Tehran: Kharazmi Publications.

Langdon, H. (1998). Caravaggio: A life. London: Farrar, Straus and Giroux.

Lavin, I. (1980). Caravaggio's Calling of Saint Matthew: The identity of the protagonist. *The Art Bulletin*, 62(1), 29–41.

Meister Eckhart. (2005). Sermons (M. S. H. Kashani, Trans.). Tehran: Hermes Publishing.

Mowlana, J. M. (2007). Masnavi-ye Ma'navi (R. A. Nicholson, Ed.). Tehran: Hermes Publishing.

Nasr, S. H. (2001). Knowledge and spirituality (E. Rahmati, Trans.). Tehran: Suhrawardi Research and Publishing Office.

Puttfarken, T. (1998). Caravaggio's Story of St Matthew: A challenge to the conventions of painting. *Art History*, 21(2), 162–188.

Schopenhauer, A. (1969). The world as will and representation (E. F. J. Payne, Trans.). New York: Dover Publications.

Shapshay, S. (2012). Schopenhauer's aesthetics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Stanford University.

Suzuki, D. T. (2004). What is Zen? (A. Samiei, Trans.). Tehran: Niloufar Publishing.

Suzuki, D. T. (2013). Zen Buddhism (S. Tehrani, Trans.). Tehran: Hekmat Publications.

Wicks, R. (2003). Arthur Schopenhauer. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Stanford University.

Xu, A. (2020). Caravaggio and tenebrism—Beauty of light and shadow. *Journal of Arts & Humanities*, 9(3), 22–29.

Web References:

Caravaggio, M. (1599–1600). The calling of Saint Matthew [Oil on canvas]. Wikipedia, the Free Encyclopedia. Retrieved October 23, 2025.

مقدمه و بیان مسئله

تحلیل زیبایی‌شناختی آثار هنری، به‌ویژه در پیوند با نظریه‌های فلسفی، امکان فهم لایه‌های عمیق‌تر ادراک و تجربه‌ی هنری را فراهم می‌کند. در این میان، فلسفه‌ی آرتور شوپنهاور از مهم‌ترین دستگاه‌های فکری در تبیین تجربه‌ی زیبایی به شمار می‌رود؛ زیرا او تجربه‌ی زیباشناختی را حالتی می‌داند که در آن انسان برای لحظاتی از سلطه‌ی میل، منفعت و خواست فردی فاصله می‌گیرد و به‌نوعی ادراک ناب دست می‌یابد. در چنین وضعیتی، آگاهی از سطح شناخت روزمره فراتر رفته و جهان نه به‌عنوان ابژه‌ای برای تصرف، بلکه به‌مثابه امری قابل تأمل ظاهر می‌شود. از سوی دیگر، نقاشی باروک، به‌ویژه در آثار کاراواجو، ظرفیت ویژه‌ای برای بازگمایی لحظه‌های تعلیق، مکث و بیداری درونی دارد. بهره‌گیری از تضاد شدید نور و تاریکی، تمرکز بر لحظه‌ای ناآرام از کنش، حذف جزئیات زائد و تأکید بر حضور روانی شخصیت‌ها، سبب می‌شود که مخاطب تنها با یک روایت تصویری مواجه نباشد، بلکه در فرآیندی ادراکی و تأملی درگیر شود. در این میان، تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» از برجسته‌ترین نمونه‌هایی است که در آن لحظه‌ی تغییر آگاهی و گذار از اشتغال مادی به‌نوعی بیداری درونی، در قالب زبان تجسمی بازگمایی شده است. اهمیت این پژوهش در آن است که می‌کوشد نسبت میان ساختار بصری این اثر و مفاهیم زیبایی‌شناختی شوپنهاور را بررسی کند و نشان دهد چگونه سازمان‌دهی نور، سکون و ترکیب‌بندی می‌تواند زمینه‌ساز تجربه‌ای تأملی در ادراک مخاطب شود. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش آن است که تجربه‌ی بیداری و آگاهی در تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» چگونه می‌تواند در پرتو نظریه‌ی تأمل‌بی‌اراده تبیین شود و چه نسبتی میان عناصر تجسمی اثر و مفهوم «شناخت ناب» وجود دارد.

پژوهش حاضر با رویکردی کیفی و تحلیلی و با تکیه بر مطالعه‌ی تطبیقی میان فلسفه‌ی زیبایی‌شناسی و تحلیل اثر هنری انجام‌شده است. در این مسیر، ساختار نوری، نحوه‌ی استقرار پیکره‌ها، سکون روایی و جهت‌گیری ادراک بصری در اثر کاراواجو بررسی می‌شود تا چگونگی شکل‌گیری تجربه‌ی تأملی در مواجهه با اثر روشن گردد. هدف این پژوهش، ارائه‌ی خوانشی میان‌رشته‌ای از نسبت میان فلسفه‌ی هنر و نقاشی باروک است؛ خوانشی که بتواند نشان دهد مفاهیمی چون «تعلیق اراده» و «ادراک تأملی» چگونه در زبان بصری نقاشی تجلی می‌یابند و تجربه‌ی زیبایی را از سطح احساس صرف، به مرتبه‌ای ادراکی و فلسفی ارتقا می‌دهند.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی و تحلیلی-تبیینی است و با رویکرد میان‌رشته‌ای در حوزه‌ی فلسفه و هنر انجام‌شده است. داده‌ها به‌روش مطالعه‌ی کتابخانه‌ای و تحلیل بصری گردآوری شده‌اند. منابع مورد استفاده شامل متون فلسفی آرتور شوپنهاور، پژوهش‌های مرتبط با نظریه‌ی زیبایی‌شناسی و مطالعات تاریخ هنر درباره‌ی کاراواجو بوده است. ابزار گردآوری داده‌ها فیش‌برداری تحلیلی، مشاهده‌ی مستقیم اثر و تطبیق مفاهیم نظری با مؤلفه‌های تصویری است. تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» به‌صورت نمونه‌ی موردی هدفمند انتخاب شده است، زیرا بیشترین ظرفیت را برای تطبیق مفاهیم مربوط به زیبایی‌شناسی در فلسفه شوپنهاور با ساختار دیداری داراست. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل تطبیقی-تفسیری انجام گرفته و طی آن، مفاهیم فلسفی مانند «تعلیق اراده» و «شناخت ناب» با عناصری چون نور، ترکیب‌بندی و سکون در اثر کاراواجو مقایسه و تفسیر شده‌اند.

پیشینه پژوهش

مطالعات مرتبط با زیبایی‌شناسی شوپنهاور و نقاشی‌های کاراواجو را می‌توان در دو حوزه‌ی کلی پژوهش‌های فارسی و لاتین بررسی کرد. در پژوهش‌های داخلی، توجه اصلی بیشتر بر مفاهیم فلسفی شوپنهاور، به‌ویژه اراده، رنج و تأمل زیباشناختی متمرکز بوده است و کمتر مطالعه‌ای به تحلیل میان‌رشته‌ای آثار تجسمی بر اساس دستگاه فکری او پرداخته است. در میان کتاب‌های فارسی می‌توان از کتاب زیباشناسی اثر علیرضا عزیزی نام برد که در آن نویسنده به‌صورت گسترده در باب نگاه زیبایی‌شناسی نزد آرتور شوپنهاور و آرای او سخن گفته است و در میان مقالات داخلی، مقاله‌ی عزیزی و دهقانی زاده (۱۴۰۴) با عنوان «تعلیق اراده در تماشای رنج: تحلیل زیبایی‌شناختی تابلوی دفن مسیح اثر کاراواجو بر اساس نظریه تأمل بی‌اراده در اندیشه شوپنهاور» که در فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات هنر و زیبایی‌شناسی منتشر و به‌عنوان مقاله پربازدید نیز ثبت شده است، از نخستین پژوهش‌هایی است که مفاهیم شوپنهاوری را در تحلیل یکی از آثار کاراواجو به‌کار گرفته است. این پژوهش بیشتر بر مسئله رنج، مرگ و تجربه‌ی تراژیک متمرکز است؛ درحالی‌که پژوهش حاضر، مفهوم «بیداری»، «ادراک ناب» و لحظه‌ی تعلیق اراده را در تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» بررسی می‌کند. همچنین، سروش دباغ (۱۳۹۷) در پژوهشی درباره‌ی زیبایی‌شناسی رنج و اراده در فلسفه‌ی شوپنهاور، به تبیین نظری مفاهیمی چون رنج، میل و رهایی موقت از خواست پرداخته است؛ باین‌حال، پژوهش وی فاقد تحلیل تطبیقی با آثار هنرهای تجسمی است. درمجموع، پژوهش‌های فارسی بیشتر ماهیتی فلسفی و نظری داشته و کمتر به پیوند میان فلسفه‌ی هنر و تحلیل تصویری آثار باروک توجه کرده‌اند.

در حوزه‌ی پژوهش‌های لاتین، کتاب جهان همچون اراده و تصور اثر Arthur Schopenhauer (۱۹۶۹، ترجمه‌ی E. F. J. Payne) از بنیادی‌ترین منابع در تبیین مفاهیمی چون اراده، بازغود و شناخت ناب به شمار می‌رود و چارچوب نظری اصلی این پژوهش را فراهم می‌سازد. در ادامه، Lavin Caravaggio's Calling of Saint Matthew: «The Identity of the Protagonist» هویت شخصیت متیو و نقش نور را از منظر آیکونوگرافیک بررسی می‌کند. همچنین، Puttfarken (۱۹۹۸) در مقاله‌ی «Caravaggio's "Story of St. Matthew": A Challenge to the Conventions of Painting»

ساختار روایی و شیوه‌ی بازغایی در آثار کاراواجو را تحلیل کرده است. Helen Langdon (۱۹۹۸) در کتاب Caravaggio: A Life و John Gash (۲۰۰۳) در کتاب Caravaggio نیز به جنبه‌های تاریخی، سبک‌شناختی و تکنیکی آثار کاراواجو پرداخته‌اند. اگرچه این آثار از منابع مرجع در شناخت هنر کاراواجو محسوب می‌شوند، اما کمتر به ابعاد فلسفی و ادراکی تجربه‌ی زیبایی‌شناختی توجه داشته‌اند. از سوی دیگر، Wicks (۲۰۰۳) در مدخل «Arthur Schopenhauer» در Stanford Encyclopedia of Philosophy تمایز میان اراده و بازغود را بنیان تجربه‌ی زیبایی‌شناسی می‌کند و Shapshay (۲۰۱۲) در مقاله‌ی «Schopenhauer's Aesthetics» تجربه‌ی زیبایی‌شناختی را نوعی رهایی موقت از اراده می‌داند. افزون بر این، Xu (۲۰۲۰) در مقاله‌ی «Caravaggio and Tenebrism—Beauty of Light and Shadow» به نقش نور و تضاد روشنایی و تاریکی در آثار کاراواجو پرداخته است. همچنین، Smarthistory (۲۰۱۶) از تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» بر لحظه‌ی مکث و بیداری شخصیت تأکید دارد، اما فاقد چارچوب نظری فلسفی است.

درمجموع، بررسی پیشینه‌ی موجود نشان می‌دهد که پژوهش‌های فلسفی پیشین به‌طور عمده در سطح انتزاعی باقی‌مانده‌اند و پژوهش‌های تاریخ هنر بر تحلیل سبک و روایت متمرکز بوده‌اند. درنتیجه، خلأ پژوهشی آشکاری در تحلیل میان‌رشته‌ای آثار کاراواجو از منظر نظریه‌ی شوپنهاور وجود دارد. نوآوری پژوهش حاضر در ارائه‌ی مدلی تطبیقی و نظام‌مند است که مفاهیم «اراده»، «بازغود» و «تأمل بی‌اراده» را در نسبت با نحوه‌ی سازمان‌دهی نور، سکون و ترکیب‌بندی در اثر تحلیل می‌کند. همچنین، این پژوهش با بهره‌گیری از داده‌های تصویری و جدول‌های تحلیلی، تجربه‌ی زیبایی در اثر کاراواجو را به‌مثابه‌ی فرآیندی ادراکی و فلسفی تبیین می‌کند. ازاین‌رو، پژوهش حاضر با تأکید بر رویکردی میان‌رشته‌ای، زمینه‌ی تلفیق مباحث فلسفه‌ی زیبایی‌شناسی و تحلیل تاریخ هنر را در مطالعه‌ی نقاشی باروک فراهم می‌سازد.

مبانی نظری

۱- مبانی فلسفی تجربه‌ی زیبایی در نظریه‌ی شوپنهاور
آرتور شوپنهاور، فیلسوف آلمانی قرن نوزدهم، نظام زیبایی‌شناختی خود را بر بنیان تمایز متافیزیکی میان «اراده» و «بازغود»^۱ استوار می‌سازد؛ تمایزی که به‌زعم او، کل هستی را تبیین می‌کند. در این نظام، جهان در ژرف‌ترین

رهایی موقت از رنج؛

۳. شناخت ناب ایده‌های افلاطونی به‌عنوان محتوای حقیقی ادراک زیبایی.

این چارچوب، در مواجهه با تابلوی «فراخوانی قدیس متیو»^۲ اهمیت ویژه‌ای می‌یابد؛ زیرا لحظه‌ی گذار شخصیت اصلی از جهان مادی و اراده‌مند به تجربه‌ی آگاهی ناگهانی، نمونه‌ای بصری از همان حالت تعلیق اراده است که شوپنهاور در ساحت اندیشه توصیف می‌کند (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۴۵).

۱-۱- جایگاه اراده، بازمود و رنج در نظام متافیزیکی

شوپنهاور

در نظام متافیزیکی آرتور شوپنهاور، «اراده» جایگاهی بنیادین و هستی‌شناختی دارد؛ تا آنجا که وی آن را ذات و حقیقت درونی همه پدیدارها می‌داند. در اثر اصلی خود، جهان همچون اراده و بازمود، جهان را دارای دو حیث متمایز معرفی می‌کند: نخست، به‌مثابه «بازمود» (Vorstellung) که در قلمرو ادراک و قوای شناختی انسان قرار دارد؛ و دوم، به‌مثابه «اراده» (Wille) که ورای همه نمودهاست و مستقل از مقولات زمان، مکان و علیت وجود دارد (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۵۳). این تمایز، بنیاد دوگانه‌انگاری معرفت‌شناختی و متافیزیکی اندیشه او را شکل می‌دهد.

«بازمود» نزد شوپنهاور همان جهانی است که ذهن از طریق حواس و مقولات علیت می‌سازد؛ جهانی که برای سوژه تنها در صورت ادراکاتش معنا می‌یابد. ازاین‌رو، هرآن چه تجربه می‌کنیم، نه حقیقت عینی اشیا، بلکه تصویری ذهنی و پدیداری از آن‌هاست. به تعبیر او، «جهان بازمود من است»؛ یعنی جهان نه آن‌گونه که هست، بلکه آن‌گونه که در آگاهی ما پدیدار می‌شود، وجود دارد (همان، ۵۵). بدین ترتیب، بازمود نقش واسطی دارد میان آگاهی انسان و حقیقت متافیزیکی اراده، و تنها از خلال همین بازمودهاست که امکان تجربه‌ای ناب و رهایی‌بخش، یعنی تأمل بی‌اراده، حاصل می‌شود (عزیزی و دهقانی زاده، ۱۴۰۴: ۱۵).

در پس این سطح پدیداری، نیرویی کور، بی‌هدف و بی‌خرد نهفته است: اراده زیستن. این اراده، برخلاف عقل یا غایت‌مندی هگلی، نه آگاه است و نه جهت‌دار؛ بلکه نیرویی بی‌انتهاست که در تمامی اشکال زندگی و طبیعت تجسد می‌یابد. انسان، در مقام آگاه‌ترین مظهر این اراده، بیش از هر موجود دیگری در بند رنج است؛ زیرا میل در او به سطح آگاهی می‌رسد و از خلال اصل فردیت، خود را به‌صورت

لایه‌ی خود چیزی جز «اراده به زندگی» نیست؛ نیرویی کور، بی‌هدف و بی‌انتها که در تمامی موجودات و نمودها تجلی دارد. انسان نیز در مقام آگاه‌ترین تجسد این اراده، ناگزیر در چرخه‌ی پایان‌ناپذیر خواستن، ناکامی و رنج گرفتار است. از نظر شوپنهاور، این رنج نه امری تصادفی، بلکه ذات هستی است، چراکه اراده همواره در تمنای چیزی است که به‌محض دستیابی، جای خود را به خواستی تازه می‌دهد. (عزیزی: ۱۴۰۴)

بااین‌همه، شوپنهاور راهی برای رهایی موقت از این چرخه می‌گشاید: تجربه‌ی زیبایی‌شناختی. در چنین تجربه‌ای، سوژه از وضعیت معمول اراده‌مند فاصله می‌گیرد و به مشاهده‌گری بی‌غرض و فارغ از میل بدل می‌شود. او این حالت را «تأمل بی‌اراده» (Will-less Contemplation) می‌نامد؛ لحظه‌ای که در آن آگاهی فرد از پیوند با منافع، اهداف و تمایلات شخصی گسسته و به شناختی ناب از پدیده دست می‌یابد. در این وضعیت، ذهن دیگر درگیر نسبت ابژه با خواست‌های فردی نیست، بلکه مستقیماً با ایده‌ی افلاطونی آن مواجه می‌شود؛ یعنی با جوهر کلی، ازلی و تغییرناپذیری که در پس هر نمود جزئی نهفته است (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۳۱). این گسست موقتی از اراده، در نظر شوپنهاور صرفاً تجربه‌ای روان‌شناختی نیست، بلکه ماهیتی متافیزیکی دارد؛ زیرا در آن، مرز میان ناظر و منظر فرومی‌ریزد و سوژه و ابژه در نوعی یگانگی شناختی ادغام می‌شوند. حاصل این وضعیت، همان «شناخت ناب» است که به تعبیر شوپنهاور، تنها در هنر به‌صورت کامل متجلی می‌شود. در جهان همچون اراده و تصور، او این حالت را «رهیدن موقت از بند اراده» می‌نامد و تصریح می‌کند که این آزادی، نه آزادی اخلاقی یا دینی، بلکه آزادی از سیطره‌ی میل است (همان، ۲۳۵).

بر این اساس، زیبایی در نظام فکری شوپنهاور، نه در کارکرد عملی یا لذت‌آور اثر هنری، بلکه در توان آن برای بازنمایی ایده‌های ازلی و کلی نهفته است. هنرمند در این معنا، کسی است که قادر است جوهر جاودانه‌ی پدیده‌ها را از پس نمودهای گذرا آشکار سازد و بدین‌وسیله، امکان تعلیق اراده را برای مخاطب نیز فراهم آورد (همان، ۲۴۰).

در نتیجه، مبانی فلسفی تجربه‌ی زیبایی در نظریه‌ی شوپنهاور را می‌توان در سه اصل بنیادین خلاصه کرد:
۱. تمایز متافیزیکی اراده و بازمود به‌عنوان دو جنبه‌ی بنیادی واقعیت؛

۲. تعلیق اراده در تجربه‌ی زیبایی‌شناختی به‌مثابه‌ی شرط

خواست‌ها و کمبودهای شخصی آشکار می‌کند (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۱۲۱). از این رو، رنج در فلسفه شوپنهاور تجربه‌ای عمیقاً فردی است؛ زیرا هر سوژه جهان را در قالب باز نمود خویش ادراک می‌کند و میل، فقدان و ناکامی را در افق آگاهی شخصی خود تجربه می‌نماید. زندگی انسانی، به تعبیر او، چیزی جز چرخه بی‌پایان خواستن و ناکامی نیست؛ چرخه‌ای که در آن هر ارضا موقتی است و بلافاصله جای خود را به میلی تازه می‌دهد. بدین ترتیب، رنج نه صرفاً حالتی روان‌شناختی، بلکه وضعیت بنیادین هستی فردی است (همان: ۳۷۲). در مقابل، مفاهیمی چون شفقت، ایثار و ریاضت، تلاشی برای عبور از این فردیت و کاهش سلطه اراده به شمار می‌روند. بر این مبنا، اراده، باز نمود و رنج سه ضلع اصلی در ساختار متافیزیکی اندیشه شوپنهاور را تشکیل می‌دهند:

اراده، حقیقت بنیادین و مطلق هستی است؛ باز نمود، سطح ادراکی و پدیداری واقعیت را سامان می‌دهد؛ و رنج، پیامد اجتناب‌ناپذیر حرکت بی‌پایان اراده در ساحت تجربه انسانی است. تنها راه رهایی موقت از این چرخه، در لحظاتی رخ می‌دهد که اراده به حالت تعلیق درمی‌آید؛ وضعیتی که شوپنهاور تحقق آن را در تجربه زیبایی‌شناختی و نیز در ریاضت یا انکار اراده می‌بیند.

از این منظر، تجربه زیبایی‌شناختی در مواجهه مخاطب با تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» اثر کاراواجو معنایی خاص می‌یابد. در ساختار تصویری این اثر، لحظه مکث و بیداری قدیس متیو از طریق نورپردازی، جهت نگاه‌ها و ترکیب‌بندی پیکره‌ها سامان یافته است؛ به گونه‌ای که مخاطب نیز در فرایند ادراک اثر، از جریان عادی میل و خواست فردی فاصله می‌گیرد. از این رو، صحنه دعوت و مکاشفه نه صرفاً باز نمایی رویدادی مذهبی، بلکه امکانی برای تجربه تعلیق موقت اراده و ورود به وضعیت تأمل زیباشناختی است.

۲-۱- مفهوم «تأمل بی‌اراده» و شرایط تحقق آن

در اندیشه آرتور شوپنهاور، «تأمل بی‌اراده» (Will-less Contemplation) حالتی از آگاهی ناب است که در آن، ذهن برای مدتی کوتاه از سیطره اراده رها می‌شود و به جای «فاعل خواستن»، به «سوژه ناب شناخت» (pure subject of knowledge) بدل می‌گردد. این وضعیت، نقطه‌ی مقابل آگاهی روزمره‌ی انسان است که همواره تحت فرمان میل، نیاز، و هدفمندی اراده قرار دارد. شوپنهاور در جلد نخست جهان همچون اراده و باز نمود می‌نویسد:

«آگاهی رها از اراده، در مشاهده زیبایی‌شناختی، جهان را نه به عنوان امر سودمند یا زیان‌آور، بلکه به مثابه باز نمودی ناب و مستقل از هرگونه نسبت شخصی درمی‌یابد» (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۳۱).

تحقق این وضعیت متعالی مستلزم چند شرط بنیادین است:

نخست، فاصله‌گیری از منافع عملی و خواست‌های فردی از طریق نفی موقت اراده، زهد و ریاضت. تا زمانی که خواسته یا رنجی در آگاهی حضور دارد، امکان دیدن اشیاء به مثابه ایده از میان می‌رود. به تعبیر شوپنهاور: «هرگاه رنج یا میل، آگاهی را اشغال کند، امکان دیدن چیزها به مثابه ایده از میان می‌رود» (همان: ۲۳۳). بدین سان، رهایی از میل نه به معنای نفی زندگی، بلکه شرط امکان ادراک ناب است.

دوم، تمرکز کامل بر ابژه‌ی مشاهده. در تجربه زیبایی‌شناختی، سوژه تمام انرژی آگاهی خود را معطوف به پدیده می‌کند، نه برای غایت عملی یا عاطفی، بلکه صرفاً برای خود ادراک. در این حالت، زمان و غایت فرامی‌پاشند و تنها «اکتون ناب» باقی می‌ماند (همان: ۲۳۵). این لحظه‌ی بی‌زمان، حالت سکون درونی و توقف جریان اراده را رقم می‌زند.

سوم، گذار از ادراک جزئی به ادراک کلی و ایدئال. در این مرحله، فرد نه با شیء به عنوان مصداق منفرد، بلکه با «ایده افلاطونی» آن مواجه می‌شود؛ یعنی جوهر کلی و فرازمانی پدیده را درک می‌کند. شوپنهاور این تجربه را «ادراک ایده‌ها در سکوت اراده» می‌نامد (همان: ۲۳۸).

از دیدگاه وی، مفهوم «تأمل بی‌اراده» یکی از ارکان اصلی تجربه زیبایی ناب است. این تجربه، برخلاف سنت زیبایی‌شناسی روشنگری که بر هماهنگی و لذت عقلانی تأکید داشت، بر سکون درونی، فاصله‌گذاری از میل و گسست موقتی از خواست فردی مبتنی است. در چنین لحظه‌ای، سوژه دیگر موجودی خواهان و درگیر با جهان نیست، بلکه ناظری محض است که پدیده را در خلوص باز نمودی‌اش مشاهده می‌کند (عزیزی و دهقانی زاده، ۱۴۰۴: ۱۵).

بدین سان، «تأمل بی‌اراده» نه تنها شرط اساسی تجربه زیبایی ناب است، بلکه تنها راه رهایی موقت انسان از رنج دائمی زندگی نیز محسوب می‌شود. در این وضعیت، ذهن برای لحظاتی از چرخه‌ی میل‌های سیری‌ناپذیر آزاد می‌شود و هنر و زیبایی به منزله‌ی پناهگاهی متافیزیکی برای آگاهی

انسانی معنا می‌یابند (شوینهاور، ۱۴۰۳: ۲۴۲). از همین رو، این تجربه نه لذتی روان‌شناختی است و نه آرامشی اخلاقی، بلکه نوعی گسست از جهان درد و فرورفتن در سکوتی متافیزیکی است؛ لحظه‌ای کوتاه اما یگانه که امکان نادر رهایی از چرخه‌ی رنج را فراهم می‌سازد (عزیزی و دهقانی زاده، ۱۴۰۴: ۱۶).

۲- سنت‌های فکری و تأثیرات فلسفی بر نگاه شوینهاور

نظام فلسفی آرتور شوینهاور در پیوندی پیچیده میان سنت‌های فلسفی غرب و اندیشه‌های متافیزیکی شرق شکل گرفته است. او خود را از یک سو ادامه‌دهنده‌ی سنت نقادانه‌ی کانت و از سوی دیگر، وام‌دار متافیزیک افلاطونی و حکمت شرقی می‌داند؛ ترکیبی که به فلسفه‌ی او جایگاهی منحصر به فرد در تاریخ تفکر مدرن بخشیده است. نخستین و مهم‌ترین تأثیر را می‌توان در نسبت اندیشه‌ی شوینهاور با فلسفه‌ی استعلایی کانت جست‌وجو کرد. شوینهاور از ایده‌ی تمایز میان «پدیدار» (phenomenon) و «شیء فی‌نفسه» (thing-in-itself) در نقد عقل محض نقطه‌ی عزیمت گرفت و آن را از سطح معرفت‌شناختی به سطح هستی‌شناختی گسترش داد. او، برخلاف کانت که «شیء فی‌نفسه» را امری نا شناختنی می‌دانست، کوشید آن را با مفهوم «اراده» هم ذات سازد و بدین ترتیب، اراده را به مثابه‌ی ذات و نیروی بنیادین همه‌ی پدیده‌ها معرفی کرد (شوینهاور، ۱۴۰۳: ۷۵). این بازخوانی، بنیان متافیزیک او را از شناخت نظری محض به تجربه‌ی زیسته و درونی هستی انتقال داد و در نهایت، زیباشناسی‌اش را نیز بر تجربه‌ی شهودی استوار کرد. در سطحی دیگر، فلسفه‌ی شوینهاور وام‌دار اندیشه‌ی افلاطون است. نظریه‌ی «ایده‌ها»ی افلاطونی برای او چارچوبی مفهومی فراهم آورد تا میان نمودهای گذرا و صور جاودان تمایز هستی‌شناختی قائل شود. او در هنر، امکان مشاهده‌ی بی‌واسطه‌ی همین ایده‌ها را می‌دید و بدین‌سان، اثر هنری را راهی برای شهود مستقیم حقیقت می‌دانست؛ تجربه‌ای که در آن، سوژه از اراده رها شده و به درک ناب از کلیت هستی می‌رسد (همان: ۲۹۵). از این منظر، زیبایی نه در هماهنگی حسی یا مهارت تکنیکی، بلکه در توان اثر هنری برای گشودن روزنه‌ای به سوی ایده‌های ازلی نهفته است.

وجه سوم در شکل‌گیری اندیشه‌ی شوینهاور، تأثیر ژرف سنت‌های شرقی، به‌ویژه متون هندو-بودایی است. آشنایی او با اوپانیشادها، وداها و فلسفه‌ی بودایی، بینشی تازه

درباره‌ی ماهیت رنج، ناپایداری جهان و راه رهایی از چرخه‌ی خواستن فراهم آورد. آموزه‌ی «انکار اراده به زیستن» و ایده‌ی «بی‌خویشی» بازتاب مستقیم همین تأثیر است (همان: ۴۹۷). خود شوینهاور در بخش‌هایی از نوشته‌هایش تصریح می‌کند که مطالعه‌ی اوپانیشادها برای او «تسلط‌بخش‌ترین ساعات زندگی» را رقم زده است (همان: ۴۹۹). این گرایش شرقی، بعد عرفانی و رهایی‌بخش اندیشه‌ی او را تقویت کرد و به تبیین امکان سکون در تجربه‌ی زیبایی‌شناختی بُعدی متافیزیکی بخشید.

افزون بر این، حضور فضای فکری رمانتیسم آلمانی در زمانه‌ی شوینهاور را نمی‌توان نادیده گرفت. هرچند او با خوش‌بینی رمانتیک‌ها و ایده‌ی پیوند طبیعت و روح مخالف بود، اما تأکید آن‌ها بر تجربه‌ی درونی، تخیل و بیان فردی، در شکل‌گیری نگرش زیباشناختی‌اش نقش داشت (سروش دباغ، ۱۳۹۷: ۱۱۲). رمانتیسم، راه را برای تلقی هنر به مثابه تجربه‌ای درونی و شهودی هموار ساخت؛ همان چیزی که شوینهاور در قالب «تأمل بی‌اراده» صورت‌بندی کرد.

درمجموع، فلسفه‌ی شوینهاور حاصل هم‌نشینی سه جریان اصلی است:

۱. نقد استعلایی کانت و گسترش آن به سوی متافیزیک اراده؛

۲. ایده‌گرایی افلاطونی در تمایز میان صور جاودان و نمودهای گذرا؛

۳. حکمت شرقی در درک رنج، زهد و رهایی از میل.

این هم‌نشینی، بنیان نظری مفاهیمی چون «تأمل بی‌اراده» و «شهود ایده‌ها» را شکل می‌دهد؛ مفاهیمی که در نظام زیبایی‌شناختی شوینهاور نقش محوری دارند و در تحلیل آثار هنری‌ای چون فراخوانی قدیس متیو، امکان تفسیر زیبایی‌شناسی رهایی و آگاهی را فراهم می‌سازند.

۲-۱- حضور لحظه‌ی بیداری در سنت‌های متافیزیکی و دینی

مفهوم «لحظه‌ی بیداری» یا «آگاهی ناگهانی» از بنیادی‌ترین مضامین در تاریخ اندیشه‌ی متافیزیکی و دینی است؛ مفهومی که اگرچه در نظام فلسفی شوینهاور صورتی ویژه می‌یابد، اما ریشه‌های آن را می‌توان در گستره‌ای از سنت‌های شرقی و غربی بازشناخت. در همه‌ی این سنت‌ها، بیداری نوعی گسست از آگاهی عادی، تعلیق اراده و گذار به مرتبه‌ای برتر از ادراک و حضور تلقی می‌شود؛ لحظه‌ای که در آن، فرد از خود، میل و زمان عبور می‌کند و به آگاهی‌ای کلی و

بی‌واسطه دست می‌یابد.

در سنت هندو، به‌ویژه در متون اوپانیشاده‌ها، لحظه‌ی بیداری با درک وحدت میان آتمن (خود درونی) و برهمن (حقیقت مطلق) پیوند دارد. این تجربه، رهایی از مرزهای فردیت و اراده‌ی شخصی را ممکن می‌سازد و آگاهی انسان را به مرتبه‌ی یگانگی با کل هستی ارتقا می‌دهد. شوپنهاور که تأثیری ژرف از این متون پذیرفته بود، تجربه‌ی زیباشناختی را هم‌راستا با همین آگاهی بی‌واسطه می‌دانست و تأکید می‌کرد که در مواجهه با اثر هنری، ذهن برای لحظه‌ای از قید میل و رنج آزاد می‌شود (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۹۸-۱۰۱).

در سنت بودایی نیز، بیداری در قالب نیروانا و در مکتب ذن به‌صورت تجربه‌ی ساتوری تبیین شده است. نیروانا خاموشی رنج و درک ناپایداری خواسته‌هاست، درحالی‌که ساتوری در ذن به معنای جهشی شهودی و ناگهانی به حقیقت است؛ حالتی که در آن، آگاهی از تمام دل‌بستگی‌ها و تمایزات رها می‌شود. دی. تی. سوزوکی در تبیین این مفهوم تصریح می‌کند که بیداری در ذن نه محصول استدلال عقلانی، بلکه «انفجار شهودی دیدن واقعیت همان‌گونه که هست» است (سوزوکی، ۱۳۹۲: ۷۹-۸۲). این تلقی با مفهوم «تأمل بی‌اراده» در فلسفه‌ی شوپنهاور هم‌پوشانی دارد، چراکه در هر دو، توقف خواستن و رهایی از خودمحوری، شرط امکان ادراک حقیقت تلقی می‌شود (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۴۶۷-۴۷۲).

در سنت مسیحی، این لحظه در قالب تجربه‌ی «مکاشفه» و «اتحاد با امر متعالی» ظاهر می‌شود. آگوستین در اعترافات از لحظه‌ای سخن می‌گوید که روح، از قید دل‌بستگی به جسم و زمان رها می‌گردد و در روشنایی حقیقت الهی ساکن می‌شود (آگوستین، ۱۳۷۱: ۲۳۸-۲۴۰؛ ۱۳۸۹: ۲۴۱-۲۴۴). مایستر اکهارت نیز در خطابه‌های خود بر «اکنون ناب» و وانهادن خویشتن برای اتحاد با خداوند تأکید دارد (مایستر اکهارت، ۱۳۸۴: ۵۳-۵۶). در این معنا، مکاشفه همان لحظه‌ی بی‌خویشتنی است؛ گسستی از خود فردی و اتصال به آگاهی کلی و بی‌زمان، که با توصیف شوپنهاور از تجربه‌ی زیباشناختی هم‌خوان است.

در سنت عرفان اسلامی نیز می‌توان مفهومی نزدیک به این وضعیت ادراکی را در تجربه‌ی «حضور» مشاهده کرد؛ وضعیتی که در آن انسان از اشتغال به کثرات و تعلقات نفسانی فاصله گرفته و نوعی آگاهی شهودی را تجربه می‌کند. سید حسین نصر در کتاب «معرفت و معنویت» ذیل بحث «سرمدیت و صیروت» اشاره می‌کند که انسان در تجربه‌ی معنوی، برای لحظاتی از جریان متغیر زمان و تعینات فردی فاصله می‌گیرد

و به‌نوعی حضور در ساحت حقیقت نزدیک می‌شود (نصر، ۱۳۸۰: ۲۴۵-۲۴۹). همچنین در شعر حافظ، مفهوم «حضور» پارها به‌عنوان وضعیتی فراتر از تعلقات نفسانی و خودآگاهی روزمره مطرح شده است. مولوی نیز در بیان شاعرانه‌ی این تجربه می‌گوید:

آنچه داغ اوست، مهر او کرده است

چاره‌ای کو، جمله او کرده است

(مولوی، ۱۳۸۶، دفتر دوم: ۳۴۵)

در این ابیات، انسان در مواجهه با حقیقت، از خودآگاهی محدود فردی فاصله می‌گیرد و به وضعیتی از حضور و استغراق معنوی نزدیک می‌شود.

این تجربه، همانند لحظه‌ی زیباشناختی در نظام شوپنهاور، لحظه‌ای است که در آن اراده خاموش می‌شود و سوژه در برابر حقیقت ناب یا ایده‌ی کلی قرار می‌گیرد.

بدین ترتیب، از اوپانیشاده‌ها و بودیسم تا مسیحیت و عرفان اسلامی، «لحظه‌ی بیداری» همواره به‌مثابه‌ی رهایی از اراده و اتصال به حقیقتی فرا شخصی و بی‌زمان درک شده است. شوپنهاور با الهام از این سنت‌ها، مفهوم «تأمل بی‌اراده» را صورت‌بندی فلسفی همین تجربه می‌داند: لحظه‌ای از بیداری متافیزیکی که در آن، آگاهی انسانی برای لحظاتی کوتاه از چرخه‌ی میل و رنج آزاد می‌شود و حقیقت را در سکوتی ناب می‌نگرد.

۲-۲- پیوند میان تجربه‌ی بیداری و تجربه‌ی زیبایی‌شناختی

در اندیشه‌ی آرتور شوپنهاور، «تأمل بی‌اراده» (Will-less Contemplation) حالتی از آگاهی ناب است که در آن فرد برای مدتی از سیطره‌ی اراده رها می‌شود و صرفاً به‌عنوان «سوژه‌ی ناب شناخت» در برابر ایزه قرار می‌گیرد. این وضعیت نقطه‌ی مقابل تجربه‌ی روزمره‌ی آگاهی است که همواره تحت سلطه‌ی میل، نیازهای عملی و غایت‌مندی اراده قرار دارد. شوپنهاور در جهان همچون اراده و باز نمود تصریح می‌کند که در تجربه‌ی زیبایی‌شناختی، ذهن از قلمرو اراده بیرون می‌رود و در وضعیتی قرار می‌گیرد که دیگر درگیر منافع شخصی نیست، بلکه در نوعی «نگریستن بی‌غرضانه» غوطه‌ور می‌شود؛ نگرشی که در آن، جهان نه در نسبت با سود و زیان، بلکه به‌صورت باز نمودی ناب و ایده آل ظاهر می‌گردد (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۳۴۸).

تحقق چنین تجربه‌ای مستلزم سه مرحله‌ی بنیادین است:

نخست، رهایی از نیازها و انگیزش‌های فردی؛ زیرا تا

زیبایی ناب در دو سطح متافیزیکی و زیباشناختی بر یک ساختار واحد استوارند: هر دو لحظه‌ای از تعلیق اراده، گسست از خود، و اتصال به ادراکی بی‌واسطه از حقیقت یا زیبایی هستند. همین لحظه، در تفسیر فلسفی آثار هنری - از جمله تابلوی فراخوانی قدیس متیو اثر کاراواجو - به منزله‌ی «فراخوانی آگاهی» معنا می‌یابد؛ لحظه‌ای که هنر همچون پلی میان تجربه‌ی انسانی و رهایی متافیزیکی عمل می‌کند.

۳- زمینه‌های تخصصی تجسمی و تحلیل بصری اثر

تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» (The Calling of Saint Matthew, c. ۱۵۹۹-۱۶۰۰) از جمله آثاری است که در آن، معنا و فرم به وحدتی ارگانیک رسیده‌اند و ساختار بصری اثر به گونه‌ای سامان یافته است که مفاهیم فلسفی چون «تعلیق اراده»، «لحظه‌ی بیداری» و «تأمل بی‌اراده» را به زبان تصویر منتقل می‌کند. در این اثر، کاراواجو با نبوغی بی‌بدیل، روایت دینی را به تجربه‌ای وجودی و تأملی تبدیل کرده است؛ تجربه‌ای که بیننده را نه صرفاً درگیر روایت، بلکه درگیر فرآیند ادراک ناب می‌سازد.

۳-۱ کاراواجو و مفهوم «لحظه‌ی آستانه‌ای» در روایت بصری

نقاشی «فراخوانی قدیس متیو» (The Calling of Saint Matthew, Michelangelo Merisi da Caravaggio) اثر کاراواجو (c. ۱۵۹۹-۱۶۰۰) از شاخص‌ترین نمونه‌های تحول در بیان دینی اواخر رنسانس و آغاز باروک است. این اثر که در کلیسای San Luigi dei Francesi در رم نگهداری می‌شود، به سفارش کاردینال ماتئو کونتیلی (Matteo Contarelli) برای تزئین کلیسای خانوادگی وی اجرا شد و یکی از سه تابلو در چرخه‌ی زندگی قدیس متیو به شمار می‌رود. (تصویر ۱)

تصویر ۱: تابلوی فراخوانی قدیس متیو، اثر کاراواجو. مأخذ: (url1)
Figure 1. The Calling of Saint Matthew, by Caravaggio.
Source: (url1)

زمانی که میل و رنج در آگاهی حضور دارند، امکان درک اشیاء به مثابه‌ی ایده از میان می‌رود. دوم، تمرکز کامل بر ابژه، به گونه‌ای که مشاهده‌ی پدیده صرفاً برای خود ادراک انجام گیرد، نه برای هدفی بیرونی یا عملی. و سوم، گذار از ادراک جزئی به ادراک کلی و ایدئال؛ لحظه‌ای که در آن، فرد دیگر با مصداق خاص شیء مواجه نیست، بلکه با ایده‌ی افلاطونی و صورت ازلی آن روبه‌رو می‌شود. شوپنهاور این لحظه را تجربه‌ای می‌داند که در آن ذهن از بند زمان و خواستن رها می‌شود و در سکوت اراده، به شناخت ناب دست می‌یابد (همان: ۳۵۱).

از دیدگاه او، تجربه‌ی زیبایی‌شناختی نه تنها شرط لذت هنری است، بلکه یگانه امکان رهایی موقتی انسان از رنج دائمی حیات به شمار می‌آید. زیرا در این لحظه، فرد از چرخه‌ی میل‌های بی‌پایان آزاد شده و به آرامشی متافیزیکی دست می‌یابد؛ حالتی که هنر را به پناهگاه آگاهی انسانی بدل می‌سازد.

در همین راستا، «تجربه‌ی بیداری» در سنت‌های دینی و متافیزیکی - چه در بودیسم و اوپانیساده‌ها، چه در عرفان مسیحی و اسلامی - هم‌پوشانی عمیقی با مفهوم تأمل بی‌اراده در فلسفه‌ی شوپنهاور دارد. در هر دو، رهایی از اراده و تعلیق خواسته‌های نفسانی شرط ورود به مرتبه‌ای از آگاهی ناب است. ویلیام جیمز در تحلیل خود از تجربه‌های دینی نشان می‌دهد که لحظه‌های مکاشفه غالباً با نوعی «بی‌خوابی» همراه‌اند؛ حالتی که در آن فرد از مرز خود فردی عبور کرده و در برابر حقیقت یا زیبایی مطلق محو می‌شود (جیمز، ۱۳۷۰: ۲۲۵). به همین ترتیب، در بودیسم ذن، تجربه‌ی ساتوری (بیداری) نه نتیجه‌ی استدلال عقلانی تدریجی، بلکه جهشی شهودی و ناگهانی به سوی حقیقت است؛ جهشی که فرد را از تعینات ذهنی و خواهش‌های فردی رها می‌سازد. دی. تی. سوزوکی تأکید می‌کند که ساتوری، لحظه‌ای از دیدن واقعیت همان‌گونه که هست، بدون دخالت میل و داوری است (سوزوکی، ۱۳۸۳: ۷۹).

این تجربه‌ها در جوهر خود با تأمل بی‌اراده‌ی شوپنهاور اشتراک دارند: هر دو نوعی گذار از زندگی اراده‌مند به ساحت شناخت ناب‌اند. تفاوت آن‌ها تنها در افق تفسیر است؛ در سنت دینی، بیداری به حقیقت یا خداوند نسبت داده می‌شود، درحالی‌که در نظام فلسفی شوپنهاور، این رهایی به آگاهی از ایده‌ها و سکون متافیزیکی ذهن تعبیر می‌گردد. بدین‌سان، می‌توان گفت که تجربه‌ی بیداری و تجربه‌ی

کاراواجو با تکیه بر شیوهی خاص خود در نورپردازی دراماتیک یا کیاروسکورو (Chiaroscuro)، لحظه‌ای را به تصویر می‌کشد که عیسی مسیح در میانه‌ی فضای تاریک و بسته‌ی یک میخانه، متیو (که هنوز در نقش مأمور مالیات نشسته است) را فرامی‌خواند. نور موربی که از سمت راست صحنه می‌تابد و دست مسیح را در امتداد چهره‌ی متیو قرار می‌دهد، لحظه‌ای را متجلی می‌سازد که در آن زمان روایی متوقف می‌شود؛ نه هنوز دعوت پذیرفته‌شده و نه مقاومت کامل شکل گرفته است. این حالت تعلیق، همان «لحظه‌ی آستانه‌ای» است که در فلسفه‌ی شوپنهاور، با تعلیق اراده و توقف خواستن هم‌ارز می‌شود.

از دیدگاه تاریخی، کاراواجو نخستین هنرمندی بود که روایت دینی را از قلمرو آسمان به فضای زمینی و روزمره آورد. او به‌جای نمادپردازی متافیزیکی، حقیقت قدسی را در چهره‌های انسانی و لحظات عادی به نمایش گذاشت. از همین رو، نور در آثار او صرفاً عنصر بصری نیست، بلکه عنصر معرفتی و وجودی است؛ نوری که نه فقط روشنگر فضا، بلکه آشکارکننده‌ی آگاهی است. در این تابلو نیز، پرتو نوری که بر چهره‌ی متیو و همراهانش می‌تابد، به‌منزله‌ی استعاره‌ای از «فراخوانی آگاهی» عمل می‌کند؛ همان لحظه‌ای که سوژه از وضعیت اراده‌مند و مادی خود فاصله گرفته و به درکی ناب از خود و هستی می‌رسد (Langdon, ۱۹۹۸: ۲۱۴).

کاراواجو با ایستایی صحنه و انجماد حرکت در میان گفت‌وگو و ژست‌ها، احساس سکون و تأمل را جایگزین کنش روایی کرده است. در چنین ساختاری، حرکت درونی آگاهی جای حرکت بیرونی بدن را می‌گیرد و لحظه‌ی تصویری به لحظه‌ی اندیشیدن بدل می‌شود؛ امری که با توصیف شوپنهاور از تجربه‌ی زیبایی‌شناختی همخوان است، زیرا در هر دو، اراده برای لحظه‌ای به سکوت و تأمل فرو می‌رود (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۴۵). لحظه‌ای که در آن مخاطب نیز، همچون شخصیت متیو، در آستانه‌ی بیداری قرار می‌گیرد. کاراواجو با سامان‌دهی نور، جهت نگاه‌ها و ترکیب‌بندی پیکره‌ها، ساختاری ادراکی می‌آفریند که در آن تجربه‌ی مکاشفه نه فقط در سطح روایت تصویری، بلکه در ذهن مخاطب نیز بازتولید می‌شود. ازاین‌رو، نور نه تنها بر پیکره‌های اثر، بلکه بر ادراک بیننده می‌تابد و او را در تجربه‌ای مشارکتی از تعلیق اراده سهیم می‌سازد (Gash: ۲۰۰۳).

۳-۲- عناصر تصویری و ترکیب‌بندی در خدمت تأمل بی‌اراده
تابلوی فراخوانی قدیس متیو نمونه‌ی برجسته‌ای از توانایی

کاراواجو در تبدیل صحنه‌ای روایی به تجربه‌ای تأملی و فلسفی است. از دیدگاه بصری، تمامی عناصر ترکیب‌بندی اثر در خدمت ایجاد وضعیتی از «تعلیق»، «سکون» و «درنگ» قرار گرفته‌اند؛ حالتی که با مفهوم «تأمل بی‌اراده» در فلسفه‌ی شوپنهاور هم‌پوشانی دارد.

کاراواجو در این اثر از ساختار نور مورب بهره گرفته است تا به‌جای حرکت روایی، حرکت ادراکی را بر صحنه حاکم کند. پرتوی نوری که از سمت راست صحنه وارد می‌شود، نه صرفاً نور فیزیکی بلکه حامل معنایی معرفتی است؛ نوری که در امتداد دست مسیح حرکت می‌کند و چهره‌ی متیو را در نقطه‌ای میانی بین تاریکی و روشنایی متوقف می‌سازد. این تضاد نوری، تجسم بصری همان دوگانگی «اراده و شناخت» است؛ زیرا شخصیت متیو در لحظه‌ای میان خواستن و تأمل، میان جهل و آگاهی قرار دارد. نور در اینجا به‌مثابه‌ی استعاره‌ای از ظهور شناخت ناب عمل می‌کند (Gombrich, ۱۹۹۵: ۱۱۲).

حالت بدن‌ها و ژست پیکره‌ها، به‌ویژه خمیدگی متیو و نحوه‌ی استقرار سر و نگاه او، کیفیتی از مکث و تأمل را در فضای اثر پدید می‌آورد. در سمت راست تصویر، پیکره‌ی مسیح در حالتی آرام و استوار وارد قاب می‌شود و دست خود را به‌سوی متیو دراز می‌کند. پرتو نور نیز هم‌جهت با حرکت دست مسیح، فضای تاریک صحنه را می‌شکافد و چهره‌ها را روشن می‌سازد. در سوی دیگر، متیو و همراهانش در پیرامون میز گرد آمده‌اند و توجه آنان در آغاز متوجه سکه‌ها و فضای مادی پیرامون است. باین‌حال، جهت قرارگیری نگاه‌ها، امتداد دست مسیح و مسیر نور، ساختاری ترکیبی ایجاد می‌کند که نگاه بیننده را به لحظه‌ی مکث و بیداری متیو هدایت می‌نماید. ازاین‌رو، ترکیب‌بندی اثر نه فقط سازمان‌دهی بصری پیکره‌ها، بلکه تجسم لحظه‌ای است که در آن ادراک، جایگزین اشتغال صرف به امر مادی می‌شود.

کاراواجو با انتخاب زاویه‌ی پایین و حذف هرگونه پس‌زمینه‌ی تزئینی، صحنه را به فضایی محدود و مسکوت بدل کرده است. این حذف، مخاطب را وادار می‌کند تا در تجربه‌ی بصری، نه در سطح توصیفی، بلکه در سطح حضوری و ادراکی مشارکت کند. سکون صحنه و نبود هرگونه حرکت آشکار، حالت «لحظه‌ی قطعی» را پدید می‌آورد؛ حالتی که از نظر شوپنهاور، ویژگی بنیادین تجربه‌ی زیبایی‌شناختی است، زیرا ذهن در آن برای لحظاتی از جریان علیت و زمانمندی رها می‌شود (Schopenhauer, ۱۹۶۹: ۲۳۰).

ممکن می‌سازد.

بحث و یافته‌ها

۱- تبیین تطبیقی مؤلفه‌های فلسفی و تجسمی در اثر

تحلیل تطبیقی میان نظام فلسفی شوپنهاور و زبان تجسمی کاراواجو نشان می‌دهد که اثر «فراخوانی قدیس متیو» واجد ظرفیت‌های بصری برای تجسد مفاهیمی چون «اراده»، «باز نمود» و «تأمل بی‌اراده» است. از منظر فلسفی، شوپنهاور تجربه‌ی زیبایی‌شناختی را تنها لحظه‌ی رهایی موقت از بند میل و رنج می‌داند؛ لحظه‌ای که در آن، ذهن از اراده جدا می‌شود و به مشاهده‌ی ناب ایده‌ها دست می‌یابد (Schopenhauer, ۱۹۶۹: ۲۳۰). در آثار کاراواجو نیز، همین رهایی در سطح بصری به صورت لحظه‌ای از درنگ، سکون و مکاشفه بازگامی می‌شود. تابلوی فراخوانی قدیس متیو از این منظر، ساختاری دوگانه دارد: از یک سو، روایت انجیل متی را بازگامی می‌کند، و از سوی دیگر، روایت آگاهی است؛ یعنی گذار از اراده به شناخت. عناصر بصری اثر همچون نور، ژست، نگاه، و ترکیب‌بندی، هر یک بخشی از این فرآیند فلسفی را عینیت می‌بخشند. کاراواجو در این اثر «اراده را در نقطه‌ی مرگ و تولد آگاهی» متوقف می‌سازد؛ گویی نقاشی به جای بازگویی رویداد، تجربه‌ی ذهنی بیداری را به تصویر کشیده است. (جدول ۱)

در جدول زیر، مؤلفه‌های اصلی اندیشه‌ی شوپنهاور در نسبت با عناصر تجسمی اثر و تأثیر آن‌ها در تجربه‌ی ادراک ناب تبیین شده‌اند:

جدول ۱: تطبیق مؤلفه‌های فلسفی شوپنهاور با عناصر تجسمی تابلوی فراخوانی قدیس متیو. مأخذ: (نگارندگان)
Table 1. Correspondence between Schopenhauer's Philosophical Components and the Visual Elements of The Calling of Saint Matthew. Source: (Authors)

مؤلفه‌ی فلسفی در اندیشه‌ی شوپنهاور	نمود تجسمی در اثر کاراواجو	کراپ تابلو	تبیین و تأثیر در ادراک زیبایی‌شناختی
اراده (Will) به مثابه نیروی کور و رنج‌آور هستی	چهره‌ی متیو در حالت تردید میان پاسخ و سکون		لحظه‌ی درنگ میان تمایل دنیوی و آگاهی متعالی؛ بازتاب کشاکش اراده و رهایی.

از منظر ترکیب‌بندی، خطوط مورب ناشی از نور و ژست دست‌ها، مسیر نگاه بیننده را از تاریکی به روشنایی هدایت می‌کنند. این حرکت نوری، با ساختار درونی اثر هم‌راستا است: حرکت از اراده به شناخت. چنان‌که شوپنهاور تصریح می‌کند، در لحظه‌ی تأمل بی‌اراده، آگاهی از خواستن جدا می‌شود و سوژ و ابژه در وحدتی ناب قرار می‌گیرند (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۳۵). در این تابلو نیز، نور و ترکیب پیکره‌ها به گونه‌ای سامان یافته‌اند که بیننده را از وضعیت اراده‌مند (تاریکی) به آستانه‌ی شناخت (روشنایی) هدایت می‌کنند؛ گویی نگاه مخاطب خود در مسیر آگاهی حرکت می‌کند.

کاراواجو با انتخاب لحظه‌ای خاص از روایت — نه زمان دعوت و نه زمان پاسخ — تصویری از تعلیق اراده خلق کرده است؛ لحظه‌ای میان دو وضعیت که از نظر پدیدار شناختی، همان «آستانه‌ی بیداری» است. در این حالت، همه چیز در مرز وقوع ایستاده، اما هنوز رخ نداده است. همین درنگ، تجربه‌ی تماشاگر را از سطح روایی به سطح زیبایی‌شناختی ارتقا می‌دهد؛ زیرا بیننده در سکوتی ذهنی و بی‌غرضانه، شاهد لحظه‌ی حضور است (Langdon, ۱۹۹۸: ۲۲۳).

از این منظر، تابلوی فراخوانی قدیس متیو نه صرفاً تصویری از یک رویداد دینی، بلکه بازگامی بصری مفهومی فلسفی است: لحظه‌ی تأمل بی‌اراده. در این اثر، نور، جهت نگاه، چینش بدن‌ها و حذف زمانندی، همگی در خدمت ایجاد حالتی هستند که شوپنهاور آن را «رهایی موقت از اراده و رنج» ۱۱ می‌نامد (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۴۲). بدین ترتیب، اثر کاراواجو به نمونه‌ای نادر از تلاقی فلسفه و هنر بدل می‌شود؛ جایی که ساختار بصری، تحقق دیداری مفهومی متافیزیکی را

نور به مثابه‌ی ظهور آگاهی از دل تاریکی؛ گذار از امر پدیداری به شناخت ناب.		سازمان‌دهی نور و فضا در دو بخش تاریک و روشن	باز نمود (Representation) به‌عنوان ظهور پدیده در آگاهی
تجسم لحظه‌ی ایستایی زمان؛ تجربه‌ی درونی مخاطب از توقف خواستن.		سکون بدن‌ها، حذف حرکت و توقف زمان در صحنه	شهود ایده‌ها Intuitive Cognition of (Ideas)
هدایت بیننده به درک بی‌غرضانه؛ تجربه‌ی مشاهده‌ی ناب از هستی.		تمرکز نگاه‌ها و ساختار مثلثی ترکیب‌بندی	شهود ایده‌ها Intuitive Cognition of (Ideas)

بهره‌گیری از تضاد شدید میان روشنایی و تاریکی، نه تنها فضایی دراماتیک خلق می‌کند، بلکه نوعی ساختار معرفتی را به تصویر می‌کشد که بر محور «آگاهی و رهایی» استوار است. این نور مورب که از سمت راست صحنه وارد می‌شود، از منبعی ناشناخته بر پیکره تداعی مجسمه را دارد و در مسیر خود، چهره‌ی مسیح و متیو را در نقطه‌ی تماس میان دو قلمرو تاریکی و روشنایی قرار می‌دهد (Langdon, ۱۹۹۸: ۲۱۸).

شوپنهاور در جهان همچون اراده و تصور بیان می‌کند که در لحظه‌ی تجربه‌ی زیبایی‌شناختی، ذهن از قید علیت، زمان و غایت‌مندی رها می‌شود و تنها به تماشای ناب می‌پردازد؛ در این لحظه، جهان نه به‌عنوان صحنه‌ای از اراده، بلکه همچون باز نمودی خالص ظاهر می‌گردد (Schopenhauer, ۱۹۶۹: ۲۳۱). همین وضعیت در اثر کاراواجو در قالب تعلیق زمانی و سکون روایی متجلی است. بر پیکره تداعی مجسمه را دارد در میانه‌ی کنشی ناقص ایستاده‌اند؛ نه حرکتی کامل دیده می‌شود و نه واکنشی قطعی. این تعلیق روایی، زمان را منجمد می‌کند و مخاطب را در لحظه‌ای میان کنش و ادراک نگاه می‌دارد؛ لحظه‌ای که به تعبیر شوپنهاور، همان «سکون

سطح فرم و ترکیب‌بندی، همان الگوی رهایی و تعلیق اراده‌ای را به زبان تصویر باز می‌سازد که شوپنهاور در سطح فلسفی بیان می‌کند. نور، همچون نیروی شناخت، مسیر آگاهی را از منبع نامرئی به‌سوی سوژه هدایت می‌کند؛ سکون بدن‌ها و فقدان حرکت، زمان را متوقف می‌سازد؛ و در نهایت، نگاه شخصیت‌ها نگاه مخاطب را نیز به‌سوی تجربه‌ی تأمل بی‌اراده هدایت می‌کند. کاراواجو در این اثر، تماشگر را در موقعیت قدیس قرار می‌دهد؛ جایی که دعوت الهی نه در صدا، بلکه در سکوت و در نور رخ می‌دهد بدین ترتیب، اثر نه تنها بازنمایی یک روایت قدسی، بلکه بازآفرینی دیداری تجربه‌ی رهایی ذهن از اراده است. از این رو، تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» را می‌توان نمونه‌ای از پیوند میان فلسفه و هنر دانست؛ جایی که ساختار بصری اثر، تجربه‌ای ادراکی و تأملی را در مخاطب برمی‌انگیزد و تصویر را از سطح بازنمایی صرف فراتر می‌برد.

۲- نقش نور و سکون در ایجاد تجربه‌ی تأمل بی‌اراده

در نقاشی فراخوانی قدیس متیو، نور نقش اصلی را در شکل‌دهی تجربه‌ی ادراک ایفا می‌کند. کاراواجو با

روایت، درگیر تجربه‌ای ادراکی شود. تمرکز بصری از طریق حذف عناصر زائد و هدایت نگاه مخاطب، از مهم‌ترین سازوکارهای ایجاد وحدت ادراکی در هنرهای تجسمی است (آیت الهی، ۱۳۷۷: ۹۴). سکوت تصویری و نبود عناصر حرکتی، بیننده را از درگیری ذهنی با داستان باز می‌دارد و او را در موقعیت تأمل قرار می‌دهد.

در این وضعیت، مخاطب همان تجربه‌ای را از سر می‌گذراند که Arthur Schopenhauer آن را «مشاهده‌ی ایده‌ها در سکوت اراده» می‌نامد (Schopenhauer: ۲۳۲، ۱۹۶۹). در نتیجه، نور و سکون در اثر کاراواجو دو وجه از یک کل‌اند: نور، ظهور آگاهی است و سکون، خاموشی اراده. در تعامل این دو، تجربه‌ی زیبایی‌شناختی کامل می‌شود؛ تجربه‌ای که نه از جنس روایت و عاطفه، بلکه از سنخ تأمل و حضور است. (جدول ۲)

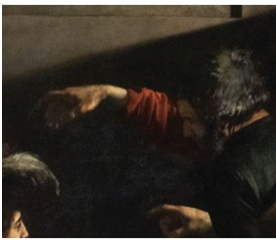
اراده» است (شوینهاور، ۱۴۰۳: ۲۴۵). به گفته‌ی آیت الهی، سکون در اثر تجسمی می‌تواند از طریق نحوه‌ی استقرار فرم‌ها و تعادل نیروهای بصری، کیفیتی تأملی و متمرکز ایجاد کند (آیت الهی، ۱۳۷۷: ۱۱۲).

نور در این تابلو، همان‌گونه که در تحلیل گامبریچ آمده است، «وسیله‌ای برای تبدیل فضا به ذهن و ماده به آگاهی» است (Gombrich, ۱۹۹۵: ۱۱۳). این نور نه صرفاً بازتاب فیزیکی، بلکه عنصر متافیزیکی معرفت است؛ مرز میان دیدن و دانستن. در تقابل با آن، تاریکی نماد قلمرو اراده و ناآگاهی است. بدین ترتیب، پیکره‌های فرورفته در سایه، تجسم میل و نادانی‌اند و آنانی که نور بر آن‌ها تابیده، در آستانه‌ی شناخت قرار گرفته‌اند.

کاراواجو با حذف پس‌زمینه، تمرکز نور را بر چهره‌ها و دست‌ها معطوف می‌کند تا مخاطب، به‌جای دنبال کردن

جدول ۲: تطبیق عناصر نوری و سکون با مفاهیم فلسفی شوینهاور. مأخذ: (نگارندگان)

Table 2. Correspondence between Light, Stillness, and Schopenhauer's Philosophical Concepts. Source: (Authors)

مؤلفه‌ی بصری در اثر کاراواجو	معادل فلسفی در اندیشه‌ی شوینهاور	کراپ تابلو	کارکرد و تأثیر در ادراک
نور مورب از سمت راست و تضاد تاریکی-روشنایی	ظهور شناخت ناب و رهایی از اراده		نور به مثابه فراخوان آگاهی؛ گذار ذهن از اراده‌مندی به مشاهده‌ی ناب.
سکون پیکره‌ها و توقف زمان روایی	تعطیل اراده و خاموشی میل		ایجاد لحظه‌ی بی‌زمانی؛ تجربه‌ی آرامش متافیزیکی در دل درام بصری.
حذف پس‌زمینه و تمرکز بر چهره‌ها	حذف عوامل بیرونی آگاهی		خالص‌سازی ادراک؛ حذف غایت‌مندی و پیوند عاطفی برای تمرکز بر ایده.

در این ساختار، کاراواجو با بهره‌گیری از نور به عنوان استعاره‌ی آگاهی و سکون در راستای تعلیق اراده، تصویری از تجربه‌ی زیبایی‌شناختی خلق کرده است که فراتر از بازتابی دینی عمل می‌کند. در این اثر، «دیدن» خود به موضوع بدل می‌شود: تماشای نوری که بر چهره‌ها می‌تابد، تماشای لحظه‌ای از تفکر است؛ و همین کیفیت، اثر را به تجسم بصری فلسفه‌ی شوپنهاور بدل می‌سازد.

۳-تفسیر پدیدار شناختی تجربه‌ی بیننده

در اندیشه‌ی شوپنهاور، تجربه‌ی زیبایی‌شناختی امری صرفاً مربوط به اثر هنری نیست، بلکه حالتی از آگاهی در سوژه‌ی ادراک‌کننده است. در این تجربه، فرد از سطح شناخت مفهومی و اراده‌مند فراتر می‌رود و در مقام «سوژه‌ی ناب شناخت» (pure subject of knowledge) با اثر مواجه می‌شود. شوپنهاور تصریح می‌کند: «در تماشای زیبایی، فرد از خود و جهان رها می‌شود و تنها تماشاگر ناب هستی باقی می‌ماند» (Schopenhauer, ۱۹۶۹: ۲۳۱).

در تابلوی «فراخوانی قدیس متیو» اثر Caravaggio، ساختار بصری به‌گونه‌ای سامان‌یافته است که شرایط ادراک ویژه‌ای برای بیننده ایجاد می‌کند. به‌واسطه‌ی ترکیب‌بندی و نورپردازی مورب، نگاه تماشاگر در امتداد مسیر نور و جهت‌گیری پیکره‌ها هدایت می‌شود و بدین‌وسیله، تجربه‌ی دیداری او در درون ساختار اثر سازمان‌دهی می‌گردد. در هنرهای تجسمی، چنین نحوه‌ای از سازمان‌دهی عناصر بصری نقش اساسی در هدایت نگاه مخاطب و شکل‌دهی به تجربه‌ی ادراکی دارد (آیت‌اللهی، ۱۳۷۷: ۹۲-۹۶).

در ادامه، نورپردازی مورب که از سمت راست صحنه وارد می‌شود، نه‌تنها یک عنصر روشنایی، بلکه عامل جهت دهنده‌ی ادراک است؛ به‌گونه‌ای که نگاه بیننده را به‌سوی نقطه‌ی کانونی اثر سوق می‌دهد. نور در هنرهای تجسمی علاوه بر کارکرد فیزیکی، نقشی اساسی در ایجاد تمرکز دیداری و سازمان‌دهی ادراک بصری دارد (آیت‌اللهی، ۱۳۷۷: ۸۵-۸۹).

در تابلوی فراخوانی قدیس متیو، کاراواجو شرایطی را فراهم می‌کند که در آن، مخاطب نه صرفاً بیننده‌ی یک صحنه‌ی مذهبی، بلکه شاهد و تجربه‌گر لحظه‌ی آگاهی می‌شود. به‌واسطه‌ی ترکیب‌بندی خاص و نورپردازی مورب، نگاه تماشاگر در امتداد نگاه عیسی و مسیر نور حرکت می‌کند؛ درنتیجه، بیننده به‌طور ناخودآگاه در فرآیند بیداری متیو مشارکت می‌یابد. این همان چیزی است که در تفسیر

پدیدار شناختی، «هم‌افقی آگاهی» (shared horizon of consciousness) نامیده می‌شود (Merleau-Ponty, ۱۹۶۴: ۵۴). کاراواجو مخاطب را در موقعیتی قرار می‌دهد که گویی در امتداد نقطه‌ی دید صحنه ایستاده است. ساختار پرسپکتیو و جهت استقرار پیکره‌ها، نگاه بیننده را به‌سوی متیو و لحظه‌ی مواجهه‌ی او با مسیح هدایت می‌کند. اگرچه جایگاه مخاطب هم‌راستای تابش نور موضعی نیست، اما مسیر ادراک بصری او از همان ناحیه‌ی روشنایی آغاز می‌شود و به چهره‌ها و کنش اصلی صحنه می‌رسد. بدین ترتیب، بیننده نه در مقام ناظر بیرونی، بلکه در موقعیتی مشارکتی با صحنه قرار می‌گیرد؛ گویی در جایگاه دید هنرمند ایستاده و تجربه‌ی مکاشفه را از درون ساختار تصویر ادراک می‌کند. چنین وضعیتی مرز میان مشاهده‌ی بیرونی و تجربه‌ی درونی را کمرنگ می‌سازد و آگاهی را، به تعبیر شوپنهاور، به‌سوی نوعی تعلیق خویشتن هدایت می‌کند (شوپنهاور، ۱۴۰۳: ۲۳۵). کاراواجو با جایگذاری زاویه‌ی دید به‌گونه‌ای که با مسیر حرکت نور و ساختار پرسپکتیوی اثر هم‌راستا باشد، شرایطی را فراهم می‌کند که نگاه بیننده درون میدان ادراکی تصویر ادغام شود. درنتیجه، تجربه‌ی تماشای اثر از سطح مشاهده‌ی بیرونی فراتر رفته و به‌نوعی مشارکت در فرآیند ظهور معنا تبدیل می‌شود. از این منظر، سازمان‌دهی عناصر بصری در اثر هنری می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری تجربه‌ی تأملی در مخاطب باشد (آیت‌اللهی، ۱۳۷۷: ۱۰۱). از منظر پدیدارشناسی ادراک، حضور تماشاگر در اثر کاراواجو به معنای مشارکت در «روند ظهور» است؛ یعنی حقیقت نه در خود تابلو، بلکه در رابطه‌ی ادراکی میان بیننده و اثر پدیدار می‌شود. نور که از سمت راست صحنه می‌تابد، از نظر هندسی و روانی همان جهتی است که از جایگاه تماشاگر وارد فضای نقاشی می‌شود؛ درنتیجه، بیننده خود حامل نور و آگاهی تلقی می‌گردد. این هم‌پوشانی دیداری، تجربه‌ی تماشای اثر را به تجربه‌ی درونی بدل می‌سازد. (جدول ۳)

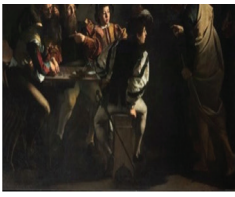
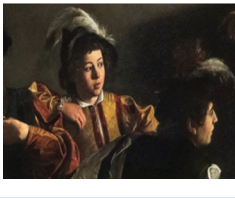
در این ساختار، تماشای اثر به معنای مشارکت در سکوت و درنگ است. مخاطب، همانند متیو، برای لحظه‌ای میان تردید و بیداری متوقف می‌شود. در چنین حالتی، اثر کاراواجو نه فقط محتوای زیبایی‌شناختی، بلکه ساختار پدیدار شناختی تجربه‌ی تأمل بی‌اراده را مجسم می‌سازد؛ لحظه‌ای که نگاه، جای خواستن را می‌گیرد و بیننده، هم‌زمان سوژه و ابژه‌ی آگاهی می‌شود (Gash, ۲۰۰۳: ۹۳).

بدین ترتیب، می‌توان گفت که تجربه‌ی بیننده در

جدول ۳: تطبیق نقش مخاطب در اثر با ساختار آگاهی در فلسفه‌ی شوپنهاور. مأخذ: (نگارندگان)

Table 3. Correspondence between the Role of the Viewer in the Artwork and the Structure of Consciousness in

Schopenhauer's Philosophy. Source: (Authors)

وضعیت بیننده در اثر کاراواجو	معادل فلسفی در اندیشه‌ی شوپنهاور	برش تصویر	کارکرد و تأثیر در ادراک زیبایی‌شناختی
مسیر نگاه تماشاگر هم‌جهت با نور و دست مسیح	مشارکت سوژه در تجربه‌ی آگاهی		بیننده در فرآیند بیداری سهیم می‌شود؛ تجربه‌ی مشارکتی تأمل بی‌اراده.
جایگاه مورب و نزدیک به صحنه	حذف فاصله‌ی ادراکی و ایجاد هم‌حضور		بیننده از تماشاگر بیرونی به شاهد درونی تبدیل می‌شود.
توقف نگاه بیننده بر نقطه‌ی تماس نور و چهره‌ی متیو	تحقق لحظه‌ی شناخت ناب		ذهن مخاطب به تجربه‌ی سکون و بی‌خویشی هدایت می‌شود.

توالی علی جدا می‌کند و شرایط لازم برای درک بی‌واسطه‌ی پدیده را فراهم می‌آورد. این ساختار درنهایت موجب می‌شود که مخاطب، نه به‌عنوان ناظر روایت، بلکه در مقام سوژه‌ی ادراک‌کننده در فرآیند شناخت مشارکت یابد. پرسش اصلی پژوهش بر این نکته متمرکز بود که چگونه تجربه‌ی بیداری در تابلوی کاراواجو می‌تواند از منظر نظریه‌ی تأمل بی‌اراده تحلیل شود. یافته‌ها نشان دادند که این تجربه از طریق نظام نوری، ترکیب‌بندی و سکون صحنه محقق می‌شود و اثر، امکان گذار ذهن از میل و اراده به سطح مشاهده‌ی ناب را فراهم می‌سازد. بدین ترتیب، ساختار دیداری اثر در مقام یک مدل زیباشناختی، عملکردی هم‌ارز با فرآیند ادراک در نظریه‌ی شوپنهاور دارد. در نتیجه تابلوی فراخوانی قدیس متیو را می‌توان به‌عنوان نمونه‌ای از تطبیق نظری میان زیبایی‌شناسی شوپنهاور و زبان بصری هنر باروک تلقی کرد. در این اثر، مفاهیم فلسفی «تعلیق اراده» و «ادراک ناب» نه به‌صورت مفهومی یا نمادین، بلکه در سطح ساختار تصویری تحقق یافته‌اند.

مواجهه با تابلوی فراخوانی قدیس متیو همانند تجربه‌ی زیبایی‌شناختی توصیف‌شده در نظام شوپنهاور است. تماشاگر در لحظه‌ای کوتاه از بند میل و روایت آزاد می‌شود و در سکون نوری و سکوت تصویری، به تجربه‌ی درونی مشاهده‌ی ناب دست می‌یابد. در این معنا، نقاشی کاراواجو نه تنها بازنمایی یک فراخوان دینی، بلکه دعوتی فلسفی به تأمل بی‌اراده است.

نتیجه‌گیری

بررسی مبانی فلسفی و تطبیق آن با ساختار بصری اثر نشان داد که مفاهیم اصلی نظام شوپنهاور – ازجمله تمایز میان اراده و بازغود، تعلیق اراده، و ادراک ناب ایده‌ها – قابلیت تبیین در چارچوب عناصر تجسمی و ترکیب‌بندی اثر را دارند. نتایج بیانگر آن است که کاراواجو در سازمان‌دهی فضایی و نوری اثر، اصولی مشابه با سازوکار تجربه‌ی زیبایی‌شناختی در فلسفه‌ی شوپنهاور را بازنمایی می‌کند. تضاد نوری میان دنیای صحنه و تمرکز پرتو بر چهره‌ی متیو، از حیث ساختاری معادل گذار ذهن از وضعیت اراده‌مند به آگاهی ناب است. حذف حرکت روایی و غلبه‌ی سکون، زمان را از

نویسندگان، دکتر هاشم حسینی (دانشیار گروه پژوهش هنر دانشگاه نیشابور)، علیرضا عزیزی (گروه پژوهش هنر دانشگاه نیشابور)، ابوالفضل دهقانی زاده (گروه فلسفه هنر دانشگاه نیشابور) اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافعی برای آنان وجود نداشته است.

منابع و مأخذ

- آگوستین. (۱۳۷۱). اعترافات (ع. زرین کوب، مترجم). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- آگوستین. (۱۳۸۹). اعترافات (ع. خسرو پناه، مترجم). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- آیت‌اللهی، ح. (۱۳۷۷). مبانی نظری هنرهای تجسمی. تهران: انتشارات سمت.
- عزیزی، ع. (۱۴۰۴). زیباشناسی: مروری بر مبانی و مفاهیم. مشهد: انتشارات رنگین کتاب.
- عزیزی، ع.، و دهقانی زاده، ا. (۱۴۰۴). تعلیق اراده در تماشای رنج: تحلیل زیبایی‌شناختی تابلوی دفن مسیح اثر کاراواجو بر اساس نظریه تأمل بی‌اراده در اندیشه شوپنهاور. فصلنامه علمی مطالعات هنر و زیبایی‌شناسی، ۵(۱۵)، ۲۷-۱۰.
- دباغ، س. (۱۳۹۷). در سپهر سپنجی: جستارهایی در فلسفه و هنر. تهران: نشر صراط.
- جیمز، و. (۱۳۷۰). عرفان مسیحی و تجربه دینی (د. آشوری، مترجم). تهران: انتشارات خوارزمی.
- مایستر اکهارت. (۱۳۸۴). خطابه‌ها (م. س. حنایی کاشانی، مترجم). تهران: نشر هرمس.
- مولوی، ج. م. (۱۳۸۶). مثنوی معنوی (ر. نیکلسون، مصحح). تهران: انتشارات هرمس.
- نصر، س. ح. (۱۳۸۰). معرفت و معنویت (ا. رحمتی، مترجم). تهران: دفتر پژوهش و نشر سهروردی.
- سوزوکی، د. ت. (۱۳۸۳). ذن چیست؟ (ا. سمیعی، مترجم). تهران: نشر نیلوفر.
- سوزوکی، د. ت. (۱۳۹۲). ذن بودیسم (ش. تهرانی، مترجم). تهران: انتشارات حکمت.
- شوپنهاور، آ. (۱۴۰۳). جهان همچون اراده و تصور (و. یاری، مترجم). تهران: نشر مرکز.

Gash, John. (2003). Caravaggio. London: Chaucer Press.

Gombrich, E. H. (1995). The Story of Art. London: Phaidon Press.

Langdon, Helen. (1998). Caravaggio: A Life. London: Farrar, Straus and Giroux.

Lavin, Irving. (1980). "Caravaggio's Calling of Saint Matthew: The Identity of the Protagonist." The Art Bulletin, 41-29, (1)62.

Puttfarken, Thomas. (1998). "Caravaggio's Story of St Matthew: A Challenge to the Conventions of Painting." Art History, 188-162, (2)21.

Schopenhauer, Arthur. (1969). The World as Will and Representation. Translated by E. F. J. Payne. New York: Dover Publications.

Shapshay, Sandra. (2012). "Schopenhauer's Aesthetics." In The Stanford Encyclopedia of Philosophy (E. N. Zalta, Ed.). Stanford University. Retrieved from

Wicks, Robert. (2003). "Arthur Schopenhauer." In The Stanford Encyclopedia of Philosophy

(E. N. Zalta, Ed.). Stanford University

Xu, Anqi. (2020). "Caravaggio and Tenebrism—Beauty of Light and Shadow." *Journal of Arts & Humanities*, 29–22 ,(3)9.

URL1: Caravaggio, M. (1600–1599). The Calling of Saint Matthew [Oil on canvas]. Wikipedia, the free encyclopedia. Retrieved October 2025 ,23, from <https://fa.wikipedia.org>

شماره بیست و چهار
بهار ۱۴۰۵

©Authors, Published by Ferdows-e-honar journal. This is an open-access paper distributed under the CC BY (license <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

